

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ УМІНЬ І НАВИЧОК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розкрито своєрідність формування читацьких умінь і навичок на сучасному етапі, подано результати перевірки сформованості читацьких умінь і навичок учнів. Автор виявляє особливості тексту для читання, виділяє критерії відбору текстів, пропонує орієнтовні питання до текстів для читання.

In the article is exposed originality of forming of readers abilities and skills on a modern stage, the results of verification of formed of readers abilities and skills of studying are given. An author exposes the features of text for reading, selects the criteria of selection of texts, offers reference questions to the texts for reading.

У “Концепції мовної освіти 12-річної школи” зазначено, що сучасна освітня система спрямована на різнобічний розвиток кожного учня, який досягається за допомогою навчальних предметів. Оскільки на уроках і в позаурочний час, насамперед при виконанні домашніх завдань, більшість інформації учень отримує саме за допомогою читання, воно виконує багато функцій у розвитку особистості. До них належать: збагачення уявлень про довкілля, розширення словникового запасу, підвищення рівня культури мовлення.

У більшості життєвих випадків людина отримує інформацію з читання. За свідченням фахівців, “майже 20% часу, коли людина не спить, вона читає” [6]. Комп’ютеризація суспільства сприяє збільшенню питомої ваги використання комп’ютерів у різних життєвих ситуаціях. Усе більше часу діти проводять біля комп’ютера, часто за рахунок зменшення часу на читання. Навіть з роботою на комп’ютері не впорається жодна людина без уміння читати, тому не викликає сумніву необхідність серйозної уваги до розвитку та вдосконалення читацьких умінь і навичок в учнів. Тому важко переоцінити значущість читання в розвитку інтелектуальних здібностей учнів.

Проблема формування в учнів умінь читати ще не розроблена належним чином у вітчизняній лінгводидактиці, хоча питанням організації читання присвячено праці, переважно статті, таких учених, як Н. Голуб, І. Гудзик, О. Джежелей, Н. Ігнатенко, Н. Іпполітова, Є. Кучеренко, В. Науменко, В. Однолько, О. Савченко, О. Скрипченко, Г. Шелехова, та ін. В. Однолько пропонує шляхи підвищення техніки читання та способи визначення обсягу читання [6], Є. Кучеренко обґрунтовує теорію виразного читання як один із засобів розвитку мовлення учнів [5]. О. Джежелей виділяє пріоритетні напрямки розвитку учнів, що відповідають віку учнів і логіці розвитку системи специфічних умінь і навичок, представляє диференційований підхід до формування навички читання у чотирирічній початковій школі [3]. Н. Ігнатенко виділяє основні етапи роботи над художнім твором [4]. Нам імпонує положення, висловлене в роботах Н. Голуб про необхідність індивідуального підходу до розвитку читацьких умінь і навичок учнів [2]. Однак робіт, які б висвітлювали сформованість мотивів читання, а відтак і читацьких умінь нині бракує. Цим і зумовлена актуальність нашої статті.

Логіка дослідження вимагала визначення якості читання в учнів, які закінчили початкову школу. Мета статті полягає у з’ясуванні якості читання учнів і кількості прочитаних текстів, визначенні критеріїв текстів для читання.

З цією метою на початку вересня 2005 року нами було проведено опитування, що дало змогу визначити, з якими знаннями вміннями і навичками учні прийшли до 5 класу. Опитуванням було охоплено 110 респондентів: 60 учнів міських і 50 учнів сільських шкіл області.

Перше запитання формувалося таким чином: скільки часу в день ви витрачаєте на читання без урахування підготовки до уроків. 70% респондентів вказали, що витрачають на

читання близько години. Ще 20% витрачають пересічно тридцять хвилин. Були й такі, які витрачають на читання 5 хвилин і 3–4 години, але кількість таких учнів виявилася незначною.

На друге запитання: назвати улюблену книгу, отримано такі відповіді: “найулюбленіші книжки – це “Гаррі Потер” та різні енциклопедії, також багато назвали, крім книг, періодичні видання, зокрема журнали для дівчат та журнали про автомобілі (учні міста), казки “Малюк і Карлсон”, “Попелюшка” (учні сільських шкіл), лише один учень назвав улюбленою книгою поему О.С. Пушкіна “Руслан і Людмила”. Серед улюблених письменників переважною більшістю учнів названо О.С. Пушкіна.

Наступне запитання передбачало назвати прізвища письменників, які пишуть українською мовою. Відповіді відзначаються однотипністю. Найчастіше учнями було названо три прізвища: Тарас Шевченко, Леся Українка та Іван Франко, щоправда зустрічається близько трьох-чотирьох відповідей, у яких названо імена Володимира Сосюри та Михайла Коцюбинського. Проте з улюбленою книжкою українською мовою більшість учнів не визначилася або зазначили, що такої книжки немає.

Останнє запитання пропонувалося в такому вигляді: чи ви поєднуєте читання з іншою діяльністю (переглядом телепередач, прослуховуванням музики, їжею, телефонною розмовою тощо). Діти, які живуть у сільській місцевості, відповіли, що найбільше вони читають книги лише на уроках; міські відповіли, що найбільше читають при користуванні комп’ютером та мобільним телефоном.

З’ясувалось, що батьки учнів або не читають зовсім, або читають лише газети та журнали і ніколи не залучають до спільного читання своїх дітей. Отже, для підвищення інтересу учнів до читання треба обов’язково залучати батьків.

Як бачимо, існує розрив між потребою суспільства у формуванні особистості, яка вміє отримувати інформацію з друкованих видань, і рівнем сформованості читацьких умінь учнів.

Для підтвердження гіпотетичної думки, що між швидкістю читання й успішністю учнів існує прямий зв’язок, а це, у свою чергу, зумовлює акцентуацію уваги учнів на різних видах читання, скористаємося відомостями, отриманими дослідниками Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Так, серед учнів, які читають швидко на “добре” та “відмінно” вчать 54,7%, а серед тих, хто читає повільно, лише 5%. Тому особливості актуальності набуває сформованість читацьких умінь і навичок учнів 5-х класів, чому й присвячена наша стаття, мета якої полягає в обґрунтуванні, висвітленні своєрідності різних видів читання.

Отже, треба залучати дітей до систематичного читання. Для цього варто використовувати текст як основний засіб навчання, оскільки зорове сприйняття тексту сприяє формуванню й удосконаленню читацьких умінь.

Текст для читання це закінчений твір, що має власну внутрішню структуру, певну побудову та є продуктом монологічного або діалогічного мовлення, вираженим в усній і писемній формі. Виділяють такі текстові категорії: інформативність, цілісність, зв’язність, послідовність. На сучасному етапі розвитку лінгводидактики посилена увага до тексту як ефективного засобу навчання мови, оскільки він дає можливість показати функціонування мовних одиниць і є основним засобом формування комунікативних умінь і навичок учнів [7].

Відповідно до вимог “Концепції освіти 12-річної школи” текст для читання повинен відповідати таким критеріям:

- відображати загальнолюдські духовні цінності: доброту, милосердя, порядність, чесність, любов до людини, повагу до старших тощо;
- розвивати естетичну сферу учнів;
- сприяти збагаченню словникового і фразеологічного запасу на основі засвоєння мовних взірців.

Добираючи тексти для читання, необхідно враховувати психологічні особливості учнів 5 класу. Це висуває додаткові критерії для відбору текстів для читання. На підставі аналізу фахової літератури, спостережень за процесом читання до таких критеріїв відносимо:

- інформативність (предметно-смісловий зміст тексту як об'єкта сприйняття, збереження й переробки інформації. Інформативність виражається у таких видах інформації: відомостях про факти, явища події, особи тощо; авторському розумінні зображуваних у тексті реалій; передачі прихованої, підтекстової інформації [7]);
- цікавий сюжет, фабульність;
- нормативність (суворе дотримання норм української літературної мови);
- мовне багатство (наявність експресивних виражально-зображувальних засобів лексики, порівнянь, епітетів, метафор, фразеологізмів);
- доступність.

Таким критеріям відповідають регіональні тексти, до яких відносять дидактичний матеріал регіональної тематики. Збагнути авторський задум учням легше, коли зміст тексту буде близький до їхнього сьогоденного життя, коли вони зустрінуть у тексті опис знайомих місць, природи.

Для підвищення сформованості читацьких умінь, необхідно залучати до читання на уроках української мови методично адаптовані тексти, узяті з науково-популярної літератури, які дають змогу ще раз частково перевірити відомості з української мови:

Під час роботи над запропонованими текстами вчителю краще використовувати поглиблене читання або аналітичне.

Поглиблене читання використовується тоді, коли необхідно не тільки прочитати, а й з'ясувати незрозумілі місця, спираючись на свій досвід, знання, дати оцінку прочитаному, критично поставитись до запропонованого матеріалу, описаний випадок порівняти з випадком зі свого життя, зробити висновок тощо.

Для того, щоб процес навчання був результативним, необхідно зацікавити учнів, тому що мотив – це “мотор діяльності” (О.М. Леонтьєв). Цікавість можна збудити як формою навчання (гра, експеримент та інші), так і постановкою особистісно значущого завдання самовдосконалення. Перед опрацюванням тексту обов'язково необхідна настанова, яка зацікавить і налаштує школяра на активну роботу з текстом, вчителю важливо поставити перед учнем конкретні завдання, запитання.

Учитель на допомогу учневі може запропонувати такий алгоритм дій при роботі над текстом:

Автор тексту, чи зустрічалися з його творами раніше, якщо так, то з якими про що в них йшлося.

Назва або заголовок тексту, якщо заголовка немає, звернути на це увагу, і запропонувати після читання тексту дібрати заголовок, якщо заголовок є, то про що на вашу думку буде йтися.

Читання тексту (залежно від складності, вчителем або учнем, який добре читає).

Яка головна думка тексту (про що говориться)?

Речення або частина тексту, що розкривають, доводять головну думку.

Речення, що співвідносні з ілюстрацією або пояснюють схеми, таблиці.

Що в тексті вже було вам знайоме? Які описані місця нагадують вам вашу місцевість? Як би ви описали наше місто (село)? Який схожий випадок траплявся з вами або з вашими друзями?

Під час роботи над запропонованими науково-популярними текстами вчитель може влаштувати виставку робіт письменника, про якого вони сьогодні дізнаються чи з біографією якого більш докладно познайомляться

Після роботи над текстами можна запропонувати познайомитись дітям з творами цих письменників про які йшлося в тексті, провести урок позакласного читання темою якого будуть ці твори. Така робота не лише зацікавить учнів, а й буде розвивати зв'язне мовлення, уявлення дітей, що у свою чергу допоможе вчителю підвищити інтерес учнів до читання.

Усе це дає підстави до таких узагальнень: проблема несформованості читацьких умінь учнів є соціальною. Для її вирішення треба консолідувати зусилля педагогів, батьків, громадськості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горошкіна О.М., Колесникова Є.І., Нікітіна А.В. Повторюймо українську. 5 клас: Навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2001. – 96с.
2. Голуб Н. Щоб учитися читати було цікаво: використання індивідуальних карток//Палітра педагога. – 1999. – №2. – С.17–19.
3. Джежелей О. Диференційований підхід до формування навички читання у чотирирічній початковій школі // Почат.шк. – 2002. – №4. – С.10–11.
4. Ігнатенко Н. Основні етапи роботи над художнім твором на уроках читання // Педагогіка і психологія. – 2000. – №3. – С.44–51.
5. Кучеренко Є.М. Виразне читання як один із засобів розвитку мови учнів.
6. Однолько В.Г. Читання // Укр. мова та літ. в шк. – 1988. – № 3. – С. 59–64.
7. Словник-довідник з української лінгводидактики / За ред. проф. М. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.

УДК 371.3

Резніченко Н.О.

ЛІНГВІСТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОБОТИ НАД ВИРАЗНИМИ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ НА УРОКАХ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена визначенню лінгвістичних передумов роботи над виразними засобами художнього тексту на уроках російської мови. У статті розглянуто категорію виразності як лінгвістичне поняття і виразні засоби мови у відповідності до всіх рівнів мовної системи. Ключові слова: художній текст, категорія виразності, виразні засоби мови.

The article focuses on some linguistic preconditions of the research as for expressive means of artistic texts at the Russian language lessons. The article examines the categories of expressiveness as linguistic phenomenon, the notion “expressive means of the language”. Key words: artistic text, category of expressiveness, expressive means of the language.

Сучасна концепція навчання мовам, у тому числі й російської, передбачає формування в учнів здібностей використовувати виразні засоби мови в різних комунікативних ситуаціях: при сприйнятті, відтворенні, створенні власних висловлень в усному та писемному мовленні. Оскільки при побудові текстів різних за стилем і типом висловлювання використовуються засоби всіх рівнів мовної системи, розуміння виразних можливостей усіх мовних одиниць є передумовою для розвитку зв'язного мовлення учнів.

Актуальність даного дослідження пояснюється і тим, що робота над виразними засобами (ВЗ) художнього тексту є одним із завдань шкільного курсу російської мови.

Для встановлення лінгвістичних передумов роботи над ВЗ художнього тексту на уроках російської мови важливим є визначення ключових понять: художній текст, категорія виразності, виразні засоби мови та ін.

Мета даної статті – розглянути категорію виразності як явища лінгвістики, поняття “виразні засоби мови”.

Категорія виразності входить до системи категорій таких розділів мовознавства, як стилістика, риторика, культура мовлення, теорія літератури. Проблема виразності тісно пов'язана з загальними завданнями розвитку мовлення учнів. Л.П.Федоренко, формулюючи закономірності засвоєння мови, виділяє серед них наступну: “Речь усваивается, если приобретает способность чувствовать выразительные коннотации (оттенки) лексических, грамматических, фонетических языковых значений” [8: 32].